

DOI: <http://www.doi.org/10.36719/2663-4619/66/109-113>

Hilal Mehti oğlu Abbasov
Bakı Dövlət Universiteti
magistrant
Abbasov.hilal.89@gmail.com

İDMANDA MANUPİLYASIYANIN MÜXTƏLİF TIPLƏRİ

Açar sözlər: əsas manipulyasiya, zərərli tərəflər, mövcud problemlər, idmanda qumarın leqallaşdırılması, idman etikası

Different types of manipulation in sport Summary

Athletes are not roulette chips, but sports gambling treats them as such. If the dangers of state sponsored sports betting are not confronted, the character of sports and youngsters' view of them could be seriously threatened... just as legalizing drugs would lead to increased drug addiction, legalizing sports gambling would aggravate the problems associated with gambling. As a society, we cannot afford this result, and...legalizing sports gambling would encourage young people to participate in sports to win money. They would no longer love the game for the purity of the experience.

Key words: major manipulations, harmful aspects, existing problems, legalizing sports gambling, ethics of sports

Giriş

İdmana pul axınının artması və onun qloballaşması son dörd onillikdə bir sıra manipulyasiyalara və korrupsiya təcürübələrinə gətirib çıxarmaqla bir növ idman və onun sənayesinin qondarma qaranlıq tərəfini yaratmağa səbəb olmuşdur. Hal-hazırda bu cür davranış bütün dünyada sadəcə idman qaydalarını və idman etikasını pozmaqla yanaşı idman intizamnamələrinə şamil olunmaqla idman bütövlüyünü təhlükə altına qoyur.

İdman manipulyasiyası dedikdə elə bir növ fəaliyyət başa düşülür ki, iştirak edən bir və ya bir neçə tərəfin şəxsi maddi faydaları üçün idman yarışlarının qəsdən təhrif etməklə arzuladıqları nəticələrin əldə olunmasına yönəldilmiş qeyri-qanuni, qeyri-əxlaqi və ya qeyri-etik fəaliyyətdir. (Gorse and Chadwick, 2013)

Müxtəlif idman manipulyasiyaları korrupsiya daxil olsa da lakin idmanda istənilən manipulyasiya korrupsiyaya aid edilə bilməz. Belə ki "Tour de France" motorlu velosiped birinciliyində olunan texnoloji manipulyasiyalara yol verilsədə həmin manipulyasiyalarda heç birində korrupsiya faktı yoxdur.

Beləliklə, idmanda manipulyasiya edilməsi korrupsiyadan geniş anlayış olmaqla daha geniş sahəni əhatə edir. Düzdü bu hal idman disfunksiyalarından daha az geniş olsa da, bu, idmanın qəbul edilmiş açıq və ya gizli qaydalara uyğun olaraq fəaliyyət göstərmədiyini göstərən bütün faktiki faktlara işarə edir. Məsələn, "idman disfonksiyaları" bölməsində əmək haqqı, irqi, dil və gender ayrısı-seçkiliyi (Andreff, 2011), yeniyetmə futbolçuların qadağan edilmiş beynəlxalq transferləri, idman klublarının və idman rəhbər orqanlarının zəif idarə edilməsi sadalansada lakin əslində onların heç biri nə idman manipulyasiyaları, nə də korrupsiya ilə bağlı deyil və onların mövcudluğu, etikası və bütövlüyü baxımından idmana heç bir təhlükəsi yoxdur (9, s. 27). Nümunə olaraq simulyasiyanı göstərmək olar ki, belə hallarda rəqiblər tərəfindən qanunsuz cavab hərəkətlərinə təhrik və ya hakimi inandırmaq üçün edilən cəhdə aid olsada bu hal manipulyasiya arasında sərhəd sayılmaqla yalnız azarkeşlərin idmana olan inam və istəyini azaldmağa xidmət edir. (Preston and Szymanski, 2003)

İdman manipulyasiyası bu internet dövründə idman qaydalarının aldadıcı müasir yolu olmaqla ümumi hüquqda iqtisadi qloballaşmanın, firavan vergi limanlarının və kölgə bankların, həmçinin aktivlərin ələ alınması, saxta mühasibat uçotu və maliyyə xəsisliyi əsasında strategiyaların yayılmasına xidmət edir.

Beləliklə, bu, nə fırıldaqçılıq, nə də idman korrupsiyası ilə məhdudlaşmır, baxmayaraq ki, korrupsiya kimi, qeyri-şəffaflıq tələb edir. İdman manipulyasiyaları idman qaydalarına qarşı qazanma məqsədi ilə təhrif olunmuş idman yarışından (doping, texnologiya) və ya məğlubiyyətindən (müqavilə oyunları, dələduzluq dərəcələri) və ya idman təhrifləri vasitəsi ilə qeyri-sabit nəticələrə (israfçılıq, vergidən yayınma, pulların yuyulması) nail olmaq üçün müxtəlif üsullardan ibarətdir.

Manipulyasiyaların olunması idman qaydalarını dəfələrlə pozması nəticəsində idman etikasını və idman bütövlüyünü məhv edərək həmçinin tamaşaçı və sponsorların maraqlarını pozaraq son nəticədə uzunmüddətli perspektivdə idman sənayesi bazarının azalmasına səbəb olur.

2014-cü ildə qəbul edilmiş idman yarışlarının manipulyasiyası haqqında Avropa Şurasının Konvensiyası idman mərc operatorları və idman təşkilatları, dələduzluq və qeyri-qanuni idman dərəcələri və korrupsiya ilə bağlı maraqların münafişələrinə diqqət yetirməklə idman yarışlarının manipulyasiya olunmasının tərifi müəyyən edərək "özləri və ya başqaları üçün qanunsuz üstünlük əldə etmək məqsədilə yuxarıda adı çəkilən idman yarışının gözlənilməz xarakterinin bütün və ya bir hissəsinin aradan qaldırılması məqsədi ilə idman yarışının nəticəsinin və ya gedişinin düzgün dəyişdirilməməsinə yönəldilmiş qəsdən təşkilati "hərəkət və ya hərəkətsizlik" kimi göstərilmişdir. (5, s. 98) Bu tərif indi qeyd olunan cinayət əməllərini araşdırmaq və təqib etmək üçün İnterpol üçün istifadə olunan bir təlimatdır .

1. İdmanda "kiçik" manipulyasiyanın anlayışı

İdmanda ən sadə və ən geniş yayılmış manipulyasiya ötən əsrlərə aid olan ilk idman yarışları kimi qədimdir. Manipulyasiya idman yarışını qazanmaq və ya qalibə təklif olunan pul və ya qeyri-pul mükafatını ələ keçirmək məqsədi ilə bu idman növünün qaydalarını pozaraq bir növ hər kəsi aldatmaqla qeyd olunan nəticəyə nail olmaqdan ibarətdir. Adətən bu davranış hakimlər tərəfindən müəyyən edilir və müvafiq olaraq cəzalandırılır.

Bu gün idmanda aldatma taktikası daha inkişaf etmiş olsada ona qarşı mübarizə üsulları da genişlənməkdədir. Məsələn üçün futbol yarışlarında bəzi texnoloji yeniliklər kimi kameralar mübarizədə aşkar kömək edə bilər ki, həmin an üçün video operatorlar ilə hakimlər arasında mübahisə doğuran məsələ ilə bağlı telefon əlaqəsi yaradılaraq həmin mübahisənin aydınlaşdırılması və daha sonra hakimlər tərəfindən düzgün qərarlar (cəza və s) qəbul edilməsi ilə nəticələnir. (10, s. 31) Qeyd olunan texnoloji yeniliklərdən istifadə olunana qədər futbolda yalnız belə halların qarşısını almaq məqsədi ilə yalnız hakim sayının artırılması ilə kifayətlənilsə də bu hal öz effektivliyini verməmiş və yarışlarda mübahisəli hallar açıq qalmaqda davam etmişdir. Tez-tez idmançılar tərəfindən həyata keçirilən idman qaydalarının pozulması və bu pozuntulara görə təyin olunan cəzalar cinayətin iqtisadi modelinə uyğun olaraq xərclər və faydalar (Allen, 2002) baxımından təhlil edilir. Yalnız günahkar oyunçular qanunun gözündə tək-cinayətkar deyillər. Düzdü idman yarışları iki minillik tarix ərzində bu cür dələduzluq yaşasada bunun olması faktı ilə qəbullanmaq olmaz. Oyunlarda edilən dələduzluq faktı həmişə aşkarlanmanın diqqət mərkəzində olmalı və həmin dələduzluq faktını törətməyə niyyətlanmış insanları belə əməllərdən yalnız edəcəkləri əməllərin nəticəsi kimi veriləcək cəzalar onları həmin əməllərdən çəkəndirilməlidir. Unutmaq lazım deyildir ki, idman yarışlarında edilən və davamlı olan dələduzluq faktları idman yarışlarının keçirilməsinə həmçinin idman etikasını öldürmək gücündə deyildir. Bunlar artıq oyunun bir hissəsinə çevrilmişdir. Bu hallara qarşı mübarizənin effektivliyi isə idman qaydalarını, sanksiyalarını və daha uyğun mükafat sxemi (mükafat) və turnirin daha yaxşı bir strukturunun köməyi ilə yarışın qalibi olmaq üçün stimulları uyğunlaşdırmaq həmçinin həmin qalibi müəyyənləşdirmək üçün texnoloji yeniliklərdən istifadə edilməsinə əsaslanır. İdman yarışları texniki yeniliklər üçün sınaq meydanları kimi istifadə olunur, çünki texnoloji manipulyasiya adı bir təcrübədir (Andreff, 1985). Məsələn üçün xizəkçi Ken Reed, 1979-cu ilin yanvar ayında Avoriaz-Morzin də keçirilən xizək yarışlarında sürətli eniş ilə bağlı nəticəsi istehsal qüsuru səbəbindən uyğun olmayan kostyum səbəbiylə rədd edilmiş, halbuki, istehsalçı yenilik etməyə çalışaraq adını "sürətli" xizək kostyumu qoyduğu idman geyim formasını istehsal etməklə idmançının ondan istifadəsini təmin etmişdir. Həmçinin 1982-ci ildə Braziliya Qran-Prisində qalib gələn Brabham və Villiamsin nəticələrinin ləğv edilməsi avtomobillərin starterin signalından dərhal sonra yola düşərək daha sürətli olmaqla qalib olmalarına səbəb avtomobillərin çəkisini azaldaraq yarış təşkilatçıları ilə yanaşı iştirakçıları da aldatmaları olmuşdur. Bu baxımdan ən son problem velosiped yarışçılarının velosipedlərinə quraşdırılmış mikromotorların istifadəsidir. Şübhələr Fabian Kançellaranın 2010-cu ildə Tur de Flandr və Paris-Rubenin qələbələrindən sonra yaranıb. O vaxtdan bəri Beynəlxalq Velosipedçilər Birliyi maqnit tarayıcısını aşkar etmək üçün yeni bir üsul hazırladı. 2016-cı il qadınlar arasında velokrossa üzrə Dünya Çempionatının qalibi olan Femke Van Den Drişşe motorlu velosiped sürməkdə günahlandırılaraq yarışdan diskvalifikasiya olunmuşdur. Həmçinin 2015-ci ildə keçirilən "Tour de France" yarışlarında motorlu motosiklet bəzi dağ mərhələlərində istifadə olunduğu müəyyən edildiyindən 2016-cı ildə Fransanın Atom Enerjisi üzrə Komissarlığının köməyi ilə uzaq infraqırmızı kameralar dağ mərhələlərinin bəzi strateji nöqtələrində yerləşdirilərək belə motorlu velosipedlərin iştirakının qarşısını almağa istiqamətlənmişdir.

Texnoloji fırıldaqçılıq açıq-aydın idman qaydalarını pozduğu üçün cəzalandırmaqla yanaşı (motorlu velosiped birincilik ümumi hüquq bir cinayət deyil və velosiped yarışları xaricində bir çox insanlar tərəfindən istifadə baxmayaraq) fırıldaqçılıq üçün eyni alətləri ilə mübarizəni bir növ manipulyasiya edir.

İdman manipulyasiyalarının digər kateqoriyası ədalətli oyun və idman dəyərlərini pozmaqla yanaşı, mühasibat uçotu, kommersiya və maliyyə əməliyyatları ilə bağlı qanunu da pozur. O vaxta qədər ki, belə

təcrübə idmanda qaydadən daha çox istisna olmaqla və onun üçün məsuliyyət daşıyanlar polis tərəfindən təqib olunur və məhkəmədə mühakimə olunurlar, onlar idmanın əsaslarına zərər vurmayan əhəmiyyətsiz (və ya marginal) idman manipulyasiyalarına aid edilə bilərlər. Təəssüf ki, onların sayı getdikcə artır. İdmanda oğurluq vasitələri saxta hesablər, saxta biletlər, saxta mühasibatlıq, saxta oyunçu alışı, gizli qonorarlar və qeydiyyatdan keçməmiş oyunçu agentləri ilə köçürmələr üzrə aralıq ödənişlər, ofşorar fidusiar şirkətlərin yaradılması və pulların limanlara köçürülməsi (Pons, 2006) deməkdir. Bəzi klublar saxta mühasibatlığa, saxta hesablara və gizli vəsaitlərin saxlanması görə məhkum edilmiş və onların sədrləri misal üçün Fransız futbolunda sosial imtiyazlardan sui-istifadə etmək üçün məhkum edilmişdir (as Saint-Etienne, Girondins de Bordeaux, RC Toulon, Olympique de Marseille və Paris-Saint-Germain Andreff, 2000). 2004-cü ildə 51 İtalyan futbol klubunun saxta mühasibatlığına şübhələr yaranmış, 2005-ci ildə "Dyuzina" klubu vergi ödəmədiyi üçün aşağı diviziyaya köçürülmüş və ikisi isə Kamora ilə sıx əlaqələrinə görə (Andreff, 2006) sekvestrləşdirilmişdir.

Oyunçulların transferləri (bəzi dummy var) və gizli pul köçürmələri bəzən bir klub başqa və ya vergi limanlarında yaşayan ulduz oyunçuların (Lüksemburq və İsveçrə kimi vergi dost ölkələrdə (kimi saxta müqavilələr halda Pari-Saint Germain ilə Nike və 1998-ci ildən 2005-ci ilə bəzi oyunçular) hesabına pul qeyri-şəffaf hərəkət üçün istifadə olunur (4, s. 27).

Bu yaxınlarda İtaliya Futbol seriyalarının "A" və "B" klublarının 64 meneceri 2016-cı ilin yanvar ayında saxta mühasibatlıq və vergidən yayınma üçün Neapol Məhkəməsinə, 2015-ci ilin noyabrında isə "Zaqreb-Dinamo"nun müdiri sağlam Zoran Mamiç vergi ödənişindən yayınma və oğurluq üçün həbs cəzasına məhkum edilib. 2016-cı ildə "Doyen Sports" investisiya fondu 11 milyon avro vergi limanlarına pul köçürmək üçün üçüncü tərəfin mülkiyyətindən istifadə etdiyi müəyyən edilmişdir. "Lucca" futbol klubundan məlumat sızdıqdan və Panama sənədlərinin açılmasından sonra, Lionel Messi (artıq 3,7 milyon avro cərimə cəzasına məhkum edilmişdir) və Cristiano Ronaldo, "Monako" kimi Dmitri Rıbalov kimi bir sıra futbol menecerləri və məşqçiləri (Jose Mourinho) vergidən yayınmada ittiham olunmuşlar. Bu təcrübə idmana aid olmasa da, cəzaya səbəb olan cinayət qanunudur. Onlar cəmiyyətdə, o cümlədən idmanda hər yerdə təqib olunmalı və onlara qarşı mübarizə aparılmasa, əks halda idman etikası mütləq zəifləyəcəkdir (7, s. 32).

Bu yaxınlarda İtaliya Futbol seriyalarının a və B klublarının 64 meneceri 2016-cı ilin yanvar ayında saxta mühasibatlıq və vergidən yayınma üçün Neapol Məhkəməsinə, 2015-ci ilin noyabrında isə Zaqreb "Dinamo" nun müdiri sağlam Mamiç vergi ödənişindən yayınma və oğurluq üçün həbs cəzasına məhkum edilib. 2016-cı ildə Doyen Sports investisiya fondu 11 milyon avro vergi limanlarına pul köçürmək üçün üçüncü tərəfin mülkiyyətindən istifadə etdiyindən şübhələndi. "Lucca" dan məlumat sızdıqdan və Panama sənədlərinin açılmasından sonra, Lionel Messi (artıq 3,7 milyon avro cərimə cəzasına məhkum edilmişdir) və Cristiano Ronaldo, "Monako" kimi Dmitri balıqçı kimi bir sıra futbol menecerləri və məşqçiləri (Jose Mourinho) vergidən yayınma ilə şübhələndi. Bu təcrübə idmana aid olmasa da, cinayət, cəza qanunudur. Onlar cəmiyyətdə, o cümlədən idmanda hər yerdə təqib olunmalı və mübarizə aparmalıdır, əks halda idman etikası mütləq zəifləniləcəkdir (6, s. 33).

2. Korrupsiya ilə bağlı çoxşaxəli idman manipulyasiyaları

İdman tipologiyasında korrupsiya bəzən pul olmadan fəaliyyət göstərən kiçik korrupsiya ilə başlayır (barter korrupsiya) və qlobal online saxta idman mərcələr mərhələsini adlamaqla idman rəhbər orqanları ilə xüsusi münasibətləri pozur.

Xırda korrupsiya idman insayderləri arasında yerindəcə korrupsiyaya aid edilir. Bu iki rəqib və ya iki komanda arasında idman zamanı yaranan idmanda korrupsiyanın ən qədim növüdür. Bir-birinə rüşvət verir ki, o, onu məğlub etməyə imkan verir və ya rəqiblərin qarşısında məğlub etməyə kömək edir. Belə korrupsiya yerindəcə əvvəlcədən planlaşdırılmır və idman yarışının gedişində təsadüfən qələbə qazanmaq imkanı yarandıqda yaranır. Bu, kiminsə həyatını təhlükəyə atmadan və ya böyük sosial problem yaratmadan idman nəticəsini bir növ təhrif edir. Məsələn, "Tur de Frans" kimi uzun məsafələrdə velosiped yarışlarında bəzi hallarda mərhələnin uduşu pelotonun qarşısında başa çatmış iki yarışçı arasında baş verir, özü də bir yarışçı digərini (Andreff, 2015b) ələ almış olur.

Beləliklə, qələbəyə tamamilə ehtiyac duyan "A" şərti adı ilə qeydə alınan idmançı və ya komandaya qalib gəlmək imkanı verir, lakin rüşvət nağd ödənilmir, daha sonra isə "B" şərti adı ilə qeydə alınan idmançı və ya komanda barter korrupsiyasına qarşı gələcək matçlarda isə qəbul edilmiş bəzi planlaşdırılmış itkilərlə ödənilir, heç bir pul axını və ya maddi göstərici olmadığı üçün korrupsiyanı tapmaq çətindir. Bihüşədici metodologiya yaradıcı mövcud məlumat mənbələri istifadə etməkdən ibarətdir. (Duggan and Levitt, 2002) Yapon professional "Sumo" yarış mübarizələrində korrupsiya aşkar etmək üçün müəlliflər güləşçilərin marjda olduqları zaman matçların qeyri-mütənasib çox hissəsini qazandıqlarını, lakin köpük yəni bir növ

heçlik üzərində matçın atış haqqının bir hissəsinin təbiətlə gələcək bir ödəniş olduğunu düşünərək, bu rəqiblə növbəti görüşdə gözləniləndən daha tez-tez itirildikdə qalib gələn güləşçilərin qazanacağını göstərmişdir.

2000-ci ildə yapon mətbuatında ikisi keçmiş olmaqla ümumilikdə 29 sumo güləşçisinin korrupsiyada ittiham olunması, 14 güləşçinin isə oyunları saxtalaşdırmaqda ittiham olunması barədə məlumat dərc edilmişdir. Bu məlumatdan sonar Yaponiya monarxiyasının "Sumo Assosiasiyası" tərəfindən yarışlara təsir edə bilən iqtisadi cəhdlərin aradan qaldırılması, güləş təşviq strukturunun dəyişməsi və ictimai nəzarət səviyyəsinin artması ilə nəticələnmişdir. (8, s.11) Hər iki dəyişiklik 2003-cü ilədək saxtalaşdırılmış matçların sayının əhəmiyyətli dərəcədə azalmasına gətirib çıxardı (Dietl et al., 2010).

Eyni ruhda, Jetter və Uoker (2017) rəqiblərdən daha yüksək dərəcələrlə qarşılaşan böyük tennis dəbilqəsinin qarşısındakı turnirlərinə birbaşa bacarıq "bubble" (yəni yalançı, köpük) oyunçusu ilə ünsiyyət qurma ehtimalı ola biləcəyini irəli sürdü. Jetter və Uoker növbəti Böyük Dəbilqə turnirinə növbəti həftə üçün bacarıq ərəfəsində oyunçular arasında tennis nəticələrini təhlil edərək, reyting ballarını toplayaraq, hipotezlə razılaşan sübutlar tapdılar, çünki kişi turunda 5,1 faiz bal ilə oyunçular daha çox baloncuklar olmadan müqayisə edilən matçlara nisbətən daha çox reytingli rəqibləri məğlub edirlər. Statistik nəticələr 2013-cü ilin mövsümündən daha dəqiq desək pul stimullarının artırılmasından sonra daha da güclənib. Ancaq qadın tennisində bu müşahidə edilmir.

Müqayisə edilən korrupsiya davranışı ABŞ-ın basketbol kolleclərində (Balsdon et al 2007) və ya liqaya daxil olan yeni oyunçular üçün finiş xəttini seçmək üçün tərs sıraya əsaslanan yeni başlayanlar "Crafting" sistemi ilə bağlı liqalarda müşahidə olunur. Hal-hazırda, idman mövsümündə bəzi komandalar artıq "playoffa" çıxmaq üçün mübarizə aparırlar və onlar reytingə enmək üçün şüurlu şəkildə oyun oynamaq və gözlənilmədən oyunu udurmaq və buna görə də, finişin əks qaydada qaralama seçim mövqeyini yaxşılaşdırmaq üçün üstünlük verirlər. Oyunçular pul rüşvət almadan oyun atmaq məcburiyyətində qaldıqca, bu həm götürmə strategiyası həm də barter korrupsiya strategiyasıdır. (12, s. 31)

Rəhbər orqanlara məxsus idman insayderlərinin korrupsiyaya qurşanması, məsələn, futbol üzrə Rusiya 2018-ci il və Qətərin 2022-ci il Dünya Çempionatının, həmçinin Mundial İAAF Çinə 2015-ci il və (uğursuz) Qətərin 2017-ci il (London onu alıb) ayrılması ilə bağlı ehtimal və ya şübhələrini qeyd etmək olar. 2010-cu ildə FİFA 2022-ci il Dünya Çempionatının keçirilməsi üçün səslerini satmaqda şübhəli bilinən İcraiyyə Komitəsinin iki üzvünü və dələduzluqda şübhəli bilinən Qətər Prezidentini vəzifədən kənarlaşdırmışdır. Daha sonra FİFA-nın özü Ali işçilərinə (Blatter, Platini, Valke və s.) qarşı oğurluq haqqında araşdırma başlanılması ilə bağlı müvafiq qurumlara müraciət etmişdir.

Mega-idman fəaliyyətinin paylanması və ya idman rəhbər orqanlarında fəxri VIP vəzifəsinə kimsə təyin tez-tez empiric olaraq (Maennig, 2005) yoxlamaq çətin olmaqla yanaşı korrupsiya haqqında sürünən şayiələr ilə əhatə olunur. 2002-ci ildə ictimaiyyətin sərəvətinə çevrilmiş sübutlara əsaslanaraq, məhkəməyə verilən şikayət FİFA Prezidentini FİFA-nın bəzi üzvlərinin, daha dəqiq desək, fəaliyyətdə olan Prezident "Conmebol" və "Caf"-in xeyrinə vəsait ayırmaqla korrupsiya və israfçılıqda ittiham edilmişdir. 2000-ci ilin Sidney namizədləri Komitəsinin rəhbəri lobbiciliyin müxtəlif şübhəli aspektlərini, o cümlədən MOK-un səsvermə ərəfəsində verilmiş Afrika Milli Olimpiya komitələrinə səs və ya qrant almaq üçün "agentlər" dən istifadə olunmasını açıq etiraf etmişir. Şeridanın 1999-cu ildə dərc etdiyi sonrakı məruzəsində müəyyən edilmişdir ki, "Sidney-2000" Olimpiada oyunlarının təşkilatçı şəhəri olmaq üçün "VIP-personu" ələ keçirmişdir. 2002-ci ilin qış oyunlarının Solt-Leyk-Sitidə bölüşdürülməsi zamanı korrupsiya pik həddə çatıb ki, bu, 1999-cu ildə İcraiyyə Komitəsinin altı üzvünün ixtisarına səbəb olmuş həmçinin o da müəyyən edilmişdir ki, idman rəhbər orqanlarının icra üzvləri və hökumət nazirləri "Tayvan-beysbol" oyunlarının keçirildiyi beysbol stadionunda (Lee, 2008) pul qoyuluşları qalmaqlarında iştirak etmişlər. (6, s. 21)

Nəticə

Nəticə etibarıyla, saxta onlayn mərc qloballaşma müqavilə oyunları ilə bağlı və onların potensial təhlükələri ilə yanaşı, bütün idman strukturu ölümcül zəhərdən müalicə ilə bağlı açıq-aydın global həllər, reseptlər və qaydalar (Andreff, 2015c) tələb edir.

Daha çox narahatlıq "idman mafiya" tərəfindən idmanda manipulyasiyanın pul yuyulması kimi istifadə olunmasıdır. Belə ki, bir növ idman landşaftı özü cinayət fəaliyyətində pulların yuyulması məqsədi ilə müxtəlif valyutalarında ticarət etmək üçün xüsusilə yaxşıdır. 1992-ci ildə "Olimpika-Marsel" klubuna verilmiş hökmdən görünür ki, komissionların beynəlxalq müraciəti, vasitəçilər tərəfindən açıq hesablarda nağd şəkildə depozitləşdirilmiş, saxta kreditlər üzrə hesablaşmalar hesabına yatırılan və İsveçrə banklarından İsveçrə franklarında çıxarılma şəkildə şişirdilmiş pulların yuyulması sistemi həmin klubun iqtisadi fəaliyyətində aşkar edilmişdir. (Bourg, 1994). 1996-1997-ci illər üzrə məruzəsində kapitalın yuyulmasına qarşı Mübarizə üzrə maliyyə qrupu qeyd edib ki, saxta idman mərc oyunları da daxil olmaqla, qeyri-qanuni

qumar oyunları və cinayət maliyyəsi açıq şəkildə genişlənilir. Bəzi ölkələrdə idmana mafioz müdaxilələr geniş yayılmışdır. İtaliyanın "Roslotto" velosiped komandası 1990-cı illərdə Rusiyadan kapitalın qaçırılması və çirkli pulların yuyulması üçün istifadə edilmişdir (Dupuis, 1998). İdman manipulyasiyaları 1997-1999-cu illərdə Rusiya futbolu və xokkeyində olduğu kimi, idman rəhbərlərinin öldürülməsinə səbəb ola bilər. 2000-ci illərdə Kolumbiyada 12 futbol klubu müqavilə oyunları, qeyri-qanuni mərc oyunları və nəticədə qətlər ilə nəticələnən narkotiklərin qeyri-qanuni dövriyyəsi ilə yaxından əlaqəli olmuş və nəticədə Kolumbiyanın birinci divizionunda iştirak on beş il ərzində oyuna 23 000-dən 5000-ə qədər tamaşaçıya düşməsinə səbəb olmuşdur. Bütün bunlar idmanda manipulyasiyanın necə bir bəla olmasının və bu bəlaya qarşı mübarizənin necə amansız aparılmalı olduğunun göstəricisidir. Əks halda idman etikasını, idmanda dürüstlüyü və azad və şəffaf olmalı olan bazarın məhvinə səbəb olur.

References

1. European Convention on the Manipulation of Sports Competitions
2. "Criminal Code of the Republic of Azerbaijan"; Article 192-1; 192-2.
3. Law of the Republic of Azerbaijan "On Physical Culture and Sports"
4. Abbott J., Sheehan D. (2013), Match-Fixing in Football, in: Haberfeld M.R., Sheehan D. (2013), eds., Match-Fixing in International Sports: Existing Processes, Law Enforcement, and Prevention Strategies, Heidelberg: Springer.
5. Ajzen I. (2011). The theory of planned behavior. Organization behavior And Human Decision Processes 50, 211 p.
6. Allen W.D. (2002), Crime, Punishment, and Recidivism: Lessons from the National
7. Hockey League, Journal of Sports Economics, 3 (1), 39-60.
8. Andreff W. (1985), Le muscle et la machine: le dialogue entre le sport et l'innovation, Culture
9. Technique, n.13, 38-61.
10. Balsdon E., Fong L., Thayer M.A. (2007), Corruption in College Basketball? Evidence of Tanking in Post-season Conference Tournaments, Journal of Sports Economics, 8 (1), 19-38.
11. Becker G. (1968), Crime and Punishment: An Economic Approach, Journal of Political Economy, 76, 169-217.
12. Berentsen A. (2002), The Economics of Doping, European Journal of Political Economy, 18, 109-27.
13. Bourg J.-F. (1994), L'argent fou du sport, Paris: La Table Ronde.

Rəyçi: dos. R.Cabbarov

Göndərilib: 04.05.2021

Qəbul edilib: 09.05.2021